

AKMENĖ

PARENGĖ GINTAUTAS ČIŽIŪNAS
Nuotraukos iš RKIC archyvo

Akmenė – miestas dešinėje Dabikinės upės pakrantėje. Šiandien ji – to paties pavadinimo seniūnijos ir seniūnaitijos centras. Nuo rajono centro Naujosios Akmenės jis nutolęs 12 km į pietvakarius, 27 km. į pietryčius nuo Mažeikių. 6 km nuo Akmenės yra Akmenės geležinkelio stotis, ilgą laiką vadinta Dabikinės geležinkelio stotimi.

Nuotraukoje – Kęstutis Šiaulytis. Akmenės bažnyčia žvelgiant iš Dabikinės slėnio. 2009, akvarelė, pieštukas 29,7 x 42 cm

Yra dvi miesto vardo kilmės versijos. Pirmoji, kad pavadinimas kilo nuo žodžio *akmuo*. Antroji, kad perėmė į šiaurę nuo miesto tekančio upelio Akmenupis pavadinimą.

Pagrindinis miesto akcentas – 1912 m. pastatyta Šv. Onos katalikų bažnyčia. Mieste veikia gimnazija, 1937 m. įkurta biblioteka, paštas, vaikų lopšelis-darželis „Gintarėlis“.

Istoriniuose šaltiniuose Akmenės vardas pirmą kartą paminėtas 1511 m., rašant apie didikams Kęsgailoms priklausiusį Akmenės dvarą.

1531 m. Žygimantas Senasis davė leidimą Didžiųjų Dirvėnų seniūnams statyti Akmenės miestelį, iki XVII a. vadintą Dabikine, ir jame rengti turgus, pardavinėti svaiguosius gėrimus.

Akmenės miestelis buvo formuojamas pagal Valakų reformos nuostatus.

1561 m. Akmenės teritorijoje buvo aikštė, 3 gatvės, 82 sklypai, 28 smuklės (karčemos), stovėjo medinė katalikų bažnyčia.

1592 m. Akmenei suteiktos miesto teisės.

1596 m. įsteigta Akmenės parapija, karalienės Onos rūpesčiu pastatyta nauja bažnyčia šiaudiniu stogu, prie jos įkurta parapinė mokykla.

XVII a. Akmenė tapo valsčiaus centru.

1652 m. Akmenėje jau buvo krautuvių. Tais metais gruodžio 30 d. įstatymu patvirtinta prekybos tvarka Akmenėje ir mokesčiai. Tuo laikotarpiu miestelyje pradėjo veikti bažnyčia, prie jos – mokykla.

XVII a. viduryje ir 1705 m. švedų antpuolių metu (tais metais Akmenę buvo užpuolusi generolo Loevenhauto vadovaujama kariuomenė) Akmenė buvo sunaikinta. Neatlaikė ir Akmenės bei Viliošių įtvirtinimai. Dar labiau miestelį nualino 1710–1711 m. maras, po kurio čia visai neliko gyventojų.

1724 m. karalius Augustas II Akmenei leido rengti 4 prekymečius ir savaitinius turgus.

1736 m. Akmenėje buvo 16 gyventojų, 1859 m. – 790, 1897 m. – 1 501, 1923 m. – 1 453, 1959 m. – 1 819, 1970 m. – 2 372, 1979 m. – 3 075, 1989 m. – 3 458, 2001 m. – 3 140, 2007 m. – 2 813.

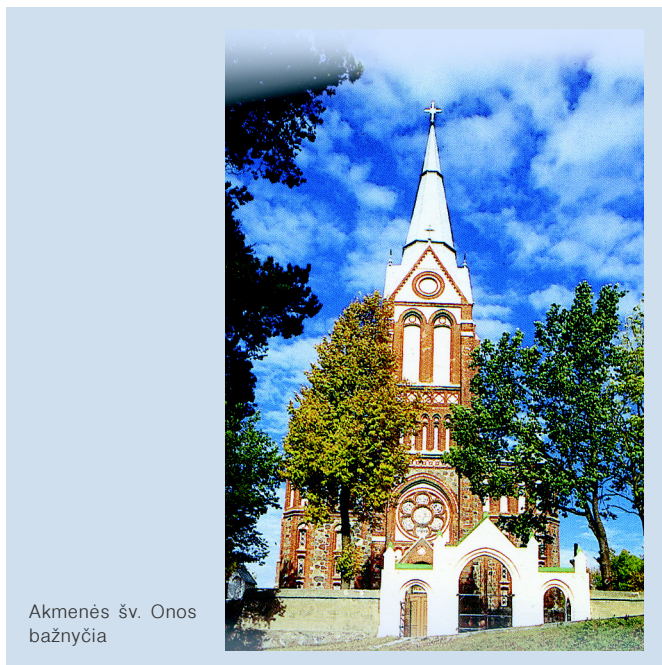
1754 m. Akmenei pakartotinai suteikta teisė rengti turgaus ir 4 mugių privilegija.

1792 m. Akmenei buvo suteiktos miesto teisės ir herbas, kuriame buvo pavaizduota aukštai iškelta strėlė ir užrašas „Pro Libertate!“ (Už laisvę!).

XVIII a. pabaigoje kun. Pranciškus Kaubaravičius Akmenėje įsteigė altariją ir pastatė jai namus.

Akmenės apylinkėse

Akmenės šv. Onos
bažnyčia

XVI–XIX a. Akmenės krašto valstiečiai buvo stipriai skriaudžiami vietos didikų.

1800 m. Akmenės seniūnija kaip dovana iki gyvos galvos perėjo rusų generolo Fitinhofo žmonos žinion.

1810 m. Akmenės mokyklą lankė 69 mokiniai.

1859 m. Akmenėje buvo 62 gyvenamieji namai ir 790 gyventojų, 1897 m. – 1 501 gyventojas.

1863 m. sukilime iš Akmenės krašto labiausiai pagarsėjo Klaišių dvare gimęs vienas iš sukilėlių vadų Jonas Daugirdas (1844–1863). Jis žuvo mūšyje su rusų kariuomene. Slapta palaidotas Klišių kapinėse.

1905 m. Zubovo dvaro darbininkai paskelbė streiką ir atsisakė eiti į darbą, pareikalavo padidinti atlyginimą. Juos 1906 m. numalšino caro kariškiai. 1906 m. sausio 2 d. buvo sulaukyta 19 asmenų.

1908 m. Akmenės apylinkėse nukrito meteoritas.

1912 m. kun. Antano Naudžiūno rūpesčiu pastatyta nauja mūrinė Akmenės šv. Onos bažnyčia. 1920 m. bažnyčią konsekrovo vyskupas Pranciškus Karevičius.

1915–1918 m. Akmenės valsčiaus centras priklausė Dabikinės apskrčiai.

1918–1919 m. Akmenė buvo Akmenės apskrities centras. 1941 m. Akmenėje įkurtas pirmasis Lietuvos kolūkis.

1919–1950 m. Akmenė buvo Akmenės valsčiaus centras ir priklausė Mažeikių apskrčiai.

1923 m. Akmenėje buvo 231 gyvenamas namas, buvo 1 453 gyventojai, 1940 m. – 1 800.

1938 m. Akmenės katalikų parapija vienijo 4 038 parapijiečius.

1948 m. Akmenėje susprogdintas Nepriklausomybės paminklas.

1950–1953 m. ir 1953–1962 m. Akmenė buvo rajoninio pavaldumo miestas, Akmenės rajono centras ir priklausė Šiaulių sričiai.

1959 m. Akmenėje buvo 1 819 gyventojų, 1963 m. – 2 100 gyventojų.

1962 m. Akmenė buvo rajoninio pavaldumo miestas, Akmenės apylinkės centras ir priklausė Mažeikių rajonui.

1965–1995 m. Akmenė buvo rajoninio pavaldumo miestas ir priklausė Akmenės rajonui. Čia veikė vidurinė mokykla, biblioteka, kultūros namai, ligoninė, buitinio aptarnavimo kombinatas.

1989 m. atstatytas 1948 m. susprogdintas Laisvės paminklas.

1992 m. patvirtintas naujasis Akmenės herbas.

1995 m. Akmenė tapo Akmenės seniūnijos centru. Ji priklauso Šiaulių apskrities Akmenės rajono savivaldybei.

Tarp žymiausių Akmenės miesto kraštiečių yra spaudos darbuotojas, teatro veikėjas Liudvikas Jakavičius (1871–1941), teatro režisierius, aktorius Juozas Miltinis (1907–1994), fotožurnalistas Romualdas Rakauskas (g. 1941) futbolo žaidėjas Aidas Preikšaitis (g. 1970). Akmenės miesto kapinėse ilsisi kalbininko Kaliksto Kasakausio (~1792–1866), 1832 m. išleidusio lietuvių kalbos gramatiką, palaikai.

Naudota literatūra:

1. „Akmenė“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, t. 1, p. 231.

2. Akmenė. *Žiemgalių žemė: fotoalbumas* [sudarytojas Leopoldas Rozga], Utena: Utenos Indra, 2008.